

Noach en de hedendaagse natuurbescherming

K.H. Voous

Het verhaal van Noach, de Ark en de Zondvloed in het eerste bijbelboek (Genesis 6-9) bezit talrijke facetten, het ene nog zinvoller dan het andere. Hoofdmotief is Gods straf voor de verdorvenheid en gewelddadigheid van het mensdom, dat daarom, met al wat er verder op aarde leefde, door het water van de grote vloed (sindvloed = zondvloed) wordt weggevaagd. Dit verhaal, dat tot oeroude bronnen teruggaat, maar niet als historische werkelijkheid moet worden beschouwd, bevat een grote verkondigings- en geloofswaarde. In dit artikel zal op het gebruik van de Ark als beeld van de redding van de mensheid en de dierenwereld en van de hernieuwing van het verbond met God worden ingegaan. Daarbij zal worden onderzocht of de Ark mag worden gezien als het symbool van de huidige wereldwijde natuurbescherming.

Door prins Bernhard werd Noachs Ark voor de door hem in 1971 ingestelde Orde van de Gouden Ark als de drager van de natuurbeschermingsgedachte gekozen. De Ark werd al snel in de internationale natuurbeschermingsgemeenschap als een wereldwijd herkenbaar symbool overgenomen. Aan het zo eenvoudig lijkende symbool van Noachs Ark zijn niettemin enkele onvermoede consequenties verbonden. Deze worden in dit artikel besproken.

Om te beginnen: in het bijbelverhaal komt de reis met de Ark allerminst over als een aangename onderneming. Dat begon al met de bouw van dit onhandige reuzenschip, waartoe Noach van God de opdracht kreeg. Noach, kleinzoon van de vermaarde Methusalem, wordt beschreven als een rechtvaardig man, die evenals zijn voorvader Henoeh, 'met God wandelde'.

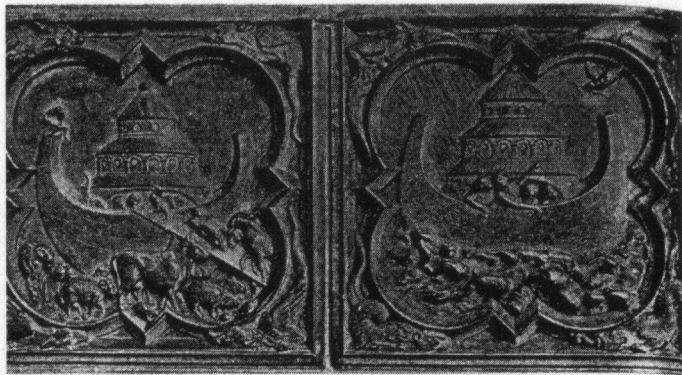
Hij was van huis uit geen scheepsbouwer, maar herder en werd landbouwer op de Mesopotamische hoogvlakte. De bouw van de Ark vond dus niet plaats aan de oever van een van de grote rivieren, de Eufraat of de Tigris, maar ver in het binnenland, tot hilariteit en spot van zijn tijdgenoten.

Evenmin had het gedetailleerde bouwplan dat Noach van Godswegen had ontvangen, betrekking op de vervaardiging van een gemakkelijk bestuurbaar of traditioneel scheepje, waarin Noach en zijn gezin plaats zouden kunnen nemen om aan de voorzegde ramp van de Zondvloed te

Logo van de winkel van pluche dieren 'De Ark van Noach' te Den Haag en Laren N.-H.

ontkomen. Uitkijken over de wassende wateren zou er ook niet bij zijn, want er was niet voorzien in een begaanbaar dek of zelfs maar in patrijspoorten. Noach moet extra hebben gezwogen en gezweven om dit op een reusachtige doodkist gelijkende, onbestuurbare gevaarte in elkaar te timmeren. Er is sprake van de volgende afmetingen: lengte 130-150 meter, breedte 22 meter, hoogte 12 meter. Het woord 'ark' is van

De Ark van Noach. Houtsnijwerk, 13de eeuw. Parijs, fragment deurpaneel van de Sainte-Chapelle.

Bron: J. Soetendorp (1962) in 'De vloed en de toren', Phoenix Bijbelpocket, eerste reeks, deel III, W. de Haan N.V.

In het beeldverhaal van den Bijbel door Nicolaas Piscator (1639) komt deze prent voor van de vervaardiging van de ark. Ook in dit werk staat een preciese beschrijving van de constructie en de inhoud van de ark, zij het sterk afwijkend van die in Calmet.

Bron: C.W. Mönich & Michel van der Plas (1977) in Het Woord in Beeld. Vijf eeuwen bijbel in het dagelijkse leven. Ten Have, Baarn.

Collectie mr. C.F. van Veen, Warder.

Egyptische oorsprong en komt uitsluitend voor als de benaming van Noachs vaartuig en van het biezen kistje van Mozes in de Nijl. Van beide wordt geschreven, dat zij met 'aardpek' (= natuurlijke asfalt) waterdicht zijn gemaakt.

Noachs opdracht was om behalve leefruimte voor zijn gezin met vrouw en drie zonen, Sem, Cham en Jafet met hun echtgenotes, compartimenten (kamers of hokken) in drie verdiepingen te bouwen voor een ruime keuze van landbouwhuisdieren (schapen, geiten, runderen, ezels, kamelen) en 'alle wild gedierte naar hun aard'. De wilde dieren zouden zich zelf te gelegener tijd paarsgewijs aandienen om de Ark binnen te stappen. Dat laatste was, cultureel gezien, iets nieuws en werpt een onverwacht licht op de grote waarde die volgens de verteller door Noachs opdrachtgever, God zelf, aan de volledige Schepping werd toegekend. Het is dit element, dat een aanknopingspunt biedt om in het verhaal van de Ark, als bijkomende gedachte, een oeroude, eerste natuurbeschermingsactie te zien.

Een merkwaardig verhaal betreft de Ekster en de Ark, waarop James F. Monk in zijn charmante boek 'Birds of all Seasons' (1997) de aandacht vestigde. Volgens een oude, waarschijnlijk Joodse legende waren de Eksters de enige vogels, die niet het donker van de Ark in wilden vliegen. Zij verkozen het ineengedoken op het dak al snaterend aan de wereldramp te ontkomen. Of zij het avontuur hebben overleefd, zegt het verhaal niet. De Ekster was een satanische vogel, die diende te worden vermeden. Een klaarblijkelijk vroeg-Christelijke transformatie van het verhaal heeft er aan toegevoegd, dat het de Ekster verboden was de Ark binnen te gaan omdat hij als bastaard van Raaf en duif, ongedoopt was gebleven. Deze en soortgelijke gedachten zijn ontleend aan verscheidene folkloristische bronnen van W. Henderson (1879) en C. Swainson (1885). Er zijn in de loop van de eeuwen talrijke geleerde verhandelingen, exegesen en commentaren ge-

schreven over de religieuze betekenis van de Ark en de Zondvloed. Deze zijn mooi samengevat door de rabbijn J. Soetendorp, 'Van Adam tot Noach', in 'Zoals er is gezegd over de vloed en de toren', Phoenix Bijbel Pockets III, 1962, bladzijden 23-76.

Als de voorzegde regens beginnen te vallen, sluit God zelf volgens het verhaal het laatste luik van de Ark en vangt de lange zwerftocht op de veertig dagen durende stijging van het water aan. Er is sprake van de opening van de 'sluizen van de hemel', stortvloed, stormen en anders. De Ark moet daarin stuurloos hebben geschommeld, gestampt en op de golven geworpen, zonder dat de bewoners enig zicht hadden op wat er werkelijk gebeurde. Met al het gedierte aan boord moet de tocht een hel zijn geweest en allerminst een zonnig plezierreisje zoals enkele afbeeldingen vanwege het Wereld Natuur Fonds suggereren, met wuivende en over de railing hangende, dicht opeengepakte maar vrolijk gestemde dieren. Niet voor niets gaat in het parallelle Babylonische Gilgamesj-epos de held, Gilgamesj, koning van Uruk, net als zijn voorvader Utnapistijm uiteindelijk over de bodem van de zee en vervolgens door het dodenrijk om het 'levenskruid' te zoeken en hij komt na bange omzwervingen en strijd daaruit als een halfgod tevoorschijn. Ook andere helden van antieke zondvloedverhalen van Sumerische, Armeense en Indiase herkomst (respectievelijk Ziusudra, Xisuthros, Manu) volvoeren werkelijke hellevaarten. Intussen schijnt volgens de Joodse traditie het verhaal van Noach het oudste te zijn en wel ouder dan 1700 jaar vóór Christus, toen een Akkadische dichter de liederencyclus van het Gilgamesj-epos schreef. De ark van Gilgamesj, die evenals Noachs Ark ook 'wilde dieren' vervoerde, wordt als groter beschreven dan Noachs Ark en was een echt schip met een ervaren schipper aan boord, in dienst van Gilgamesj.

Terwijl de Ark op de wilde wateren heen en weer wordt geslingerd, wordt in Genesis (7:21) be-

De Ark van Noach. Duitse houtsnede. Uit: Speculum Humanae Salvationis (Heilspiegel), gedrukt bij Günther Zainer, Augsburg.

Bron: J. Soetendorp (1962) in 'De vloed en de toren'. Phoenix Bijbelpockets, eerste reeks, deel III.

schreven dat op de aardbodem *'alle levende wezens die kruipen over de aarde, de vogels, het vee, al het leven, al het wemelend gedierte dat over de aarde wemelt en alle mensen'* omkwamen.

Op het gevaar af aan de werkelijke betekenis van het bijbelverhaal afbreuk te doen, wil ik niettemin proberen mij de Arkvaart realistisch voor te stellen. Wat moet er zich allemaal in het duistere ingewand van deze drijvende en op den duur van mest en zweet stinkende doodbak hebben afgespeeld? De toestand daarbinnen moet gedurende de reis chaotisch, bijna ondraaglijk van

stank en conflicten zijn geweest. Hoe mensen en dieren hun plaatsen in de Ark hebben gevonden, voedsel hebben gekregen en elkaars bestaan hebben getolereerd, wordt niet verteld. Voor ons lijkt dat nu allemaal onmogelijk.

Als aan het einde van de bange en stellig eindeloos lijkende tocht de Ark bij het terugtrekken van de watervloeden, na een periode van misschien wel een volledig zonnejaar van ogenschijnlijk doelloos rondzwerven, ergens aan land wordt gezet, zal het ook geen zachte landing zijn geweest. Volgens de traditie vond de landing op de helling van het bijna 5200 meter hoge uitge-

De Ark van Noach op een gekleurde houtsnede, een zogenaamde centsprent uit de 16de eeuw.

Bron: C.W. Mönnich & Michel van der Plas (1997) in Het Woord in Beeld. Vijf eeuwen bijbel in het dagelijkse leven. Ten Have, Baarn. Collectie Bibliotheek Vrije Universiteit, Amsterdam.

De Ark van Noach. Duitse houtsnede. Uit: Liber Cronicum (Welt Chronik), Hartmann Schedel, gedrukt bij Antonius Koberger, Nürnberg 1493.

Bron: J. Soetendorp (1962) in 'De vloed en de toren'. Phoenix Blijpockets, eerste reeks, deel III.

doofde vulkaancomplex van de Ararat (Agri Dagi) plaats, boven de hoogvlakte van de rivier de Aras, op de grens van het huidige Turkije, Armenië en Iran. Veel meer dan een plaatselijke legende betekent deze situering niet. Zelfs toen konden de Arkbewoners nog niet naar de redding uitkijken, maar moesten vogels, losgelaten door een soort noodluik, door hun gedrag verkondigen of de aarde weer veilig en bewoonbaar was. In de verscheidene verhalen worden verscheidene vogelsoorten als verkenners Gods genoemd: Raaf, zwaluw, duif. Pas als de duif met een verse olijftak terugkomt (symbool van het 'levenskruis' uit het Gilgamesj-verhaal?) mag de grote deur worden geopend en zoeken mens, vee en wild gedierte, alle nadrukkelijk door God gezegend, een goed heenkomen.

Noachs eerste daad is dan het brengen van een dankoffer aan God. Hij is niet als held uit het oordeel van de symbolische hellevaart herrezen, zoals de hoofdpersonen in de andere verhalen, maar hij lijkt een oude man te zijn geworden, wiens hoop voor de toekomst op Gods belofte van een hernieuwd verbond (uitgebeeld door de met regen en zon verbonden regenboog) is gevestigd. Heel sprekend wordt verhaald, dat Noach de eerste wijnbouwer op de later voor zijn wijnbouw beroemde Armeense berghellingen is geworden. Waarschijnlijk wordt met deze beschrijving bevestigd dat Noach, hoewel een geloofsheld, een gewoon mens was gebleven, die na alle ontberingen en angsten troost bij God en tevens vergetelheid bij de wijn heeft gezocht. Gods belofte van trouw aan de mensheid en zijn

schepping (gesproken kan worden van een nieuw scheppingsverhaal) is gerealiseerd door middel van Noachs extra gezwoeg aan de Arkbouw. Zonder de voor Noach en zijn tijdgenoten aanvankelijk onbegrijpelijke opdracht ook ruimten te timmeren voor al het wild gedierte van het veld (natuurbehoud *avant la lettre*) zouden het timmerwerk aan de Ark en later het leven aan boord voor Noach heel wat eenvoudiger zijn geweest. Noach heeft er voor moeten zweten en vechten en heeft niet kunnen bevroeden, dat het voor mens en dier een 'hellevaart' zou worden. Ook nu nog moet, bij het moderne, wereldwijde natuurbeschermingswerk op moeite, zorg, zweet en onbegrip van de omstanders worden gerekend. De gelovige mensheid van thans zou zich daarom sterker bewust moeten zijn van de directe bijbelse opdracht tot 'natuurbehoud', ook al is daar een 'hellevaart' aan verbonden. Het besef van milieubescherming komt pas veel later en is zeker nog niet wereldwijd doorgedrongen. Gelukkig behoeft de natuurbescherming niet te werken in de wrange zin van 'red de aarde, verwijder de mensen', maar mag daarentegen voortgaan met gelovig optimisme, want God heeft niet de aarde op zichzelf, maar wel haar bewoners, planten, dieren en mensen gezegend. En dat moet de huidige natuurbeschermers moed geven.

Met dank aan enkele vrienden, die mij met hun commentaren terecht ertoe hebben bewogen de oorspronkelijke tekst in te korten en te verduidelijken.

■ Professor dr. K.H. Voous, Van der Duyn van Maasdamlaan 28, 1272 EM Huizen N.-H.

Een samenvatting van het artikel is verschenen in 'Kerk en milieu' 9 (1998): 8.

Verscheidene afbeeldingen zijn ontleend aan het bovengenoemde boek van J. Soetendorp (1962).